

A többcélú közösségi tereink szerepe a kulturális alapellátásban*

A kultúra, mint a társadalmi mobilitás eszköze

Az ismeretszerzés általi társadalmi emelkedés (társadalmi mobilitás) küldetését a kormányzat ma is evidenciaként kezeli. „A keményen dolgozó magyarok százazreit is be kell engedni a polgári társadalomba, nekik és a gyerekeiknek is helyet kell szorítani a sikeres magyarok világában. (...) A hátul lévők előreségítését csak gazdasági növekedés mellett, azzal együtt és a versenyképességünk javításával párhuzamosan szabad megtennünk.” – fogalmazta meg a feladatot Balog Zoltán emberi erőforrás miniszter.

A mobilitáshoz szükséges „mentális felkészítésben” a közösségi művelődés intézményrendszere is szerepet tud vállalni. Bár van mód-szerünk a hiányos családi-iskolai szocializáció és nevelés okozta problémák orvoslására, e téren mégis kevés eredményt tudhatunk magunkénak. Pedig a kormányzatnak vannak feladatai az intézményrendszeren keresztül: a hátrányok megelőzése érdekében érdemes időben beavatkoznunk – közvetlen veszély elhárításával vagy célzott támogatással – a népesség veszélyeztetett csoportjainál, vagy kompenzálunk a hátrányt már elszenvedett csoportnál, hogy a közösség tagjai visszatérhessenek a normális kerékvágásba.

Fontos aktivizáló feladatunk ösztönözni az embereket a helyes viselkedésre. A „helyes” viselkedés – túlmutatva az illeteműdason – elsősorban kultúra kérdése, mely nem csupán az egyén, hanem a társadalom, vagy akár a teljes magyar nemzet sorsa szempontjából releváns.

A szocializmusból megörökölt kultúra-felfogás, mely a kultúrát a szabadidő eltöltésének hasznos módjaként határozza meg, ma is érezteti romboló hatását. A kultúra több mint szórakozás: értékek felmutatásával segít a tájékozódásban, problémamegoldó látásmódot biztosít, a csoportot összetartó integráló erővé tud válni, ezért kiemelkedő szerepe van a társadalom előtt álló kihívások megválaszolásában, a társadalom építésében, s általában az érzelmi intelligencia fejlesztésében is.

Egy társadalom sikerességének kulcsa a társadalmi, azaz nemzeti kultúra minősége, amely képes arra, hogy a nemzetéhez tartozókban kialakítsa a hűséges (lojális) és tevékeny (aktív) állampolgári attitűdöket. A kultúra a sokrétű társadalompolitikai kihívások sikeres megválaszolásához éppen az emberek viszonyulásának (attitűdjeinek) befolyásolásával tud hozzájárulni.

A Nemzeti Együttműködés Rendszere szerint az állam szerepe az, hogy megkönnyítse, ösztönözze, támogas-

sa a célok elérését. Alaptörvényünk „Alapvetés” című fejezetének O) cikkelye kimondja: *Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.*”

Az alkotmányos köteleességek teljesítése folyamatos elvárás, tehát arra helyben, azaz ott kerül sor, ahol emberek családjukkal élnek, tanulnak, dolgoznak, közösségi életet élnek. Ha tehát az a cél, hogy mindenki képes legyen ezeket a köteleességeit folyamatosan teljesíteni, akkor a települési tudáskörnyezetet kell erre alkalmassá tenni. A tudáskörnyezet fejlesztése jótékony hatást gyakorol a helyi fejlődésre, illetve a regionális versenyképességre.

A tudáskörnyezet fogalmán a kulturális ágazatban olyan társadalmi tevékenységek, fizikai és technológiai feltételek összességét – azaz a kulturális intézményeket, közösségi szintereket, valamint a kínálatot megszerző, résztvevőket elérő és bevonó módszereket – értjük, amelyek célja, hogy segítse az együttműködésben rejlő tudás gyarapítását, a döntések és beavatkozások előkészítését.

Hiszem, hogy kulturális intézményrendszerünk 5 322 művelődési tevékenységet folytató szervezete (IKSZT-től az agoráig), 4 672 könyvtára, 696 muzeális intézménye, 89 leltára – a művészeti szervezetekkel együtt összesen 11 120 statisztikai

* Az előadás elhangzott a Nemzeti Művelődési Intézet „Szakmai fejlesztőhálózat a kistelepülésektől az agoráig” címmel rendezett országos projektzáró konferenciáján, 2015. szeptember 3-án, a hatvani Grassalkovich Művelődési Házban.

egysége, és több mint 24 500 munkatársa révén alkalmas arra, hogy hozzájáruljon a kultúra jóléti, társadalomfejlesztő és gazdasági teljesítményt fokozó hatásainak kibontakoztatásához.

Társadalmpolitikai célok az aktív közösségekért

2014-ben a kulturális terület számára két társadalmpolitikai szándékot jelöltünk meg: a „kulturális alapellátás” fogalmának bevezetését, valamint a kulturális közösségfejlesztés, közösségi innováció, közösségi tervezés elterjesztését, összefogást a helyi társadalom és gazdaság fejlődéséért és az életminőség színvonalának emeléséért.

A kulturális alapellátás küldetése, hogy határon innen és túl minden magyar hozzáférjen a társadalom emelkedéséhez szükséges értékekhez, és így erősödjön a magyar identitás. A kulturális alapellátás biztosításának fontos alkotóeleme a kulturális szolgáltatások terén az állami alapfeladatok meghatározása és a kulturális javakhoz való hozzáférés növelése, valamint a saját helyzetük javításán dolgozó „cselekvő közösségek” támogatása, főként az elmaradott térségekben.

A kulturális közösségfejlesztés égiszén belül – azzal a meggyőződéssel, hogy a fejlődés elsősorban helyi ügy, amiért helyben, felelősen kell cselekedni – bátorítjuk az előremutató helyi kezdeményezéseket és különösen számítunk a fiatalok véleményére; kihasználjuk a cselekvő közösségekben rejlő fejlesztési potenciált; valamint támogatjuk a közösségi infrastruktúra korszerűsítését és a programok megvalósítását.

Az alapellátás célja az, hogy hozzáférést biztosítson az emberek számára a társadalom emelkedéséhez szükséges értékekhez.

Az ország olyan térségeiben, ahol az átlagosnál alacsonyabbak a kulturális értékeket közvetítő szolgáltatásokhoz való hozzájutás lehetőségei,

a humán közszolgáltatások keretében nyújtott kulturális szolgáltatásokat szükséges fejleszteni. A fejlesztés a *differenciált közszolgáltatás megszerzésével* történik.

Az alapellátás fő feladatának a következőket tekintjük: a helyes viselkedésre ösztönzés, a megelőzés, a közvetlen veszély-elhárítás, vagy célzott támogatás, illetve a kompenzáció révén az attitűdök (hozzáállás) formálása, és olyan kulcskompetenciák fejlesztése, amelyek visszafordítják a kulturális elszegényedés folyamatát és az embereket képessé teszik arra, hogy saját helyzetükön javítsanak.

Egyes térségek elmaradottsága – az alapellátás hiányosságai – arra utalnak, hogy ezekre a térségekre a kulturális szegénység jellemző.

Mit tehetünk a kulturális szegénység csökkentése érdekében?

A *kulturális elszegényedés* olyan modern kori folyamat, amelynek során a korábbi mindennapi kultúra egyes elemei „szakértői tudássá” alakulnak át, és egyre kevésbé gyökeresnek a mindennapi gyakorlatban. A mai kor embere számára fennáll a veszély, hogy elszigetelődik azoktól a tudásformáktól, amelyek alapvetően szükségesek ahhoz, hogy hatékony, felelősen gondolkodó és kritikus tagja legyen a helyi és a szélesebb társadalomnak. A kulturálisan elszegényedett ember már nem rendelkezik azzal a tudással, ami a megelőző korszakokban még természetes volt, és bizonyos helyzetekben külső segítség nélkül elveszettnek érzi magát. Ilyen támogatásra szoruló terület többek között a kezdeményezőkéesség, a célok melletti kitartás, a mások iránti érdeklődés, az önzetlenség, a közösség-szervezés vagy a hagyományok ismerete és gyakorlása.

Helyzetelemzés az Eurostat-adatok tükrében

„Hogyan teljesít Magyarország?” címmel tette közzé az OECD a közelmúltban a kormányzatunkról ké-

sített körképet. A témával más tanulmányok is foglalkoznak, többek között az Európai Bizottság, vagy akár az ENSZ szakosított szervezetei gondozásában.

A tanulmányok statisztikai adatokból leszűrte megállapításaival nehéz lenne vitába szállni, bár meg kell jegyezni, egyre inkább köztudott tény, – és *néha maguk az idézett tanulmányok is elismerik* – hogy a hagyományos statisztikai adatok nem igazán alkalmasak egy társadalom jóléti állapotának leírására, márpedig a mi célunk nem pusztán a statisztika javítása, hanem a tartós, széleskörű jólét megteremtése. Az ENSZ Fejlesztési Programja által kiadott Emberi Fejlesztési Jelentés (Human Development Report) megállapítása szerint „a demográfiai trendek nem sorsszerűek” – tehát neveléssel megváltoztathatók, és ebben a folyamatban az iskolával együtt a kulturális terület játszhatja a legfontosabb szerepet.

A Kormány három fő célkitűzését (területi egyenlőtlenségek mérséklése, a középosztály megerősítése, a munkakalapú társadalom megteremtése) emlékezetünkben tartva nézzünk meg néhány olyan, az Eurostat Regionális Évkönyvéből származó adatot, amelyek javulásához az emberek attitűdjeinek megváltozása szükséges.

Az európai régiók között a magyar régiók helyzetét leíró egyes mutatók közül *azokat vizsgáljuk, amelyek alakulásában szerepet játszanak a térség népességének attitűdjei és kompetenciái.* Az attitűdöket és a kompetenciákat a kulturális intézményrendszerben felkínált szolgáltatások révén, *a kulturális társadalmpolitikai célok* (kulturális alapellátás, kulturális közösségfejlesztés, közösségi innováció és tervezés) *elérésére koncentrálni tudjuk fejleszteni.*

Az európai regionális mutatók kulturális szempontú vizsgálata azért fontos, hogy jelezzük, az európai fejlesztési források nemzeti *kulturális társadalmpolitikai célok megvalósítására történő felhasználása egyúttal az európai célkitűzések elérését is szolgálja.*

Jóléti mutatók, elégedettség az élettel

A magyar régiók – Közép-Magyarország kivételével – azon területek közé tartoznak, ahol az 1 főre eső GDP aránya a legalacsonyabb, azaz nem éri el az EU 28 tagországa átlagának 75%-át. (A Közép-magyarországi régióban ez az arány 100 és 110% között van.)

Ha az 1 főre eső GDP arányát megyei bontásban nézzük, akkor kiderül, hogy ez az arány Pest megyében sem éri el a 75%-ot, a régiós átlagot Budapest magasabb mutatói javítják fel. Az Eurostat Statistical Atlas 2014 térképeiből világosan kitűnik lemaradásunk a fejlett Közép- és Észak-európai térségekhez képest. (1. ábra)

Mindent összevetve – annak ellenére, hogy 2008 és 2011 között ja-

vulást lehet kimutatni –, az országos GDP-arányunkat tekintve a 28 EU-tag-állam között a 23. helyen állunk (megelőz bennünket Litvánia, Észtország, Szlovákia, Csehország és Szlovénia).

Az európai régiókban a háztartások rendelkezésére álló bevételek vásárlóerejét tekintve 2011-ben a 25 vizsgált EU-tagország közül csak a 21. helyet tudtuk elérni. (2. ábra)

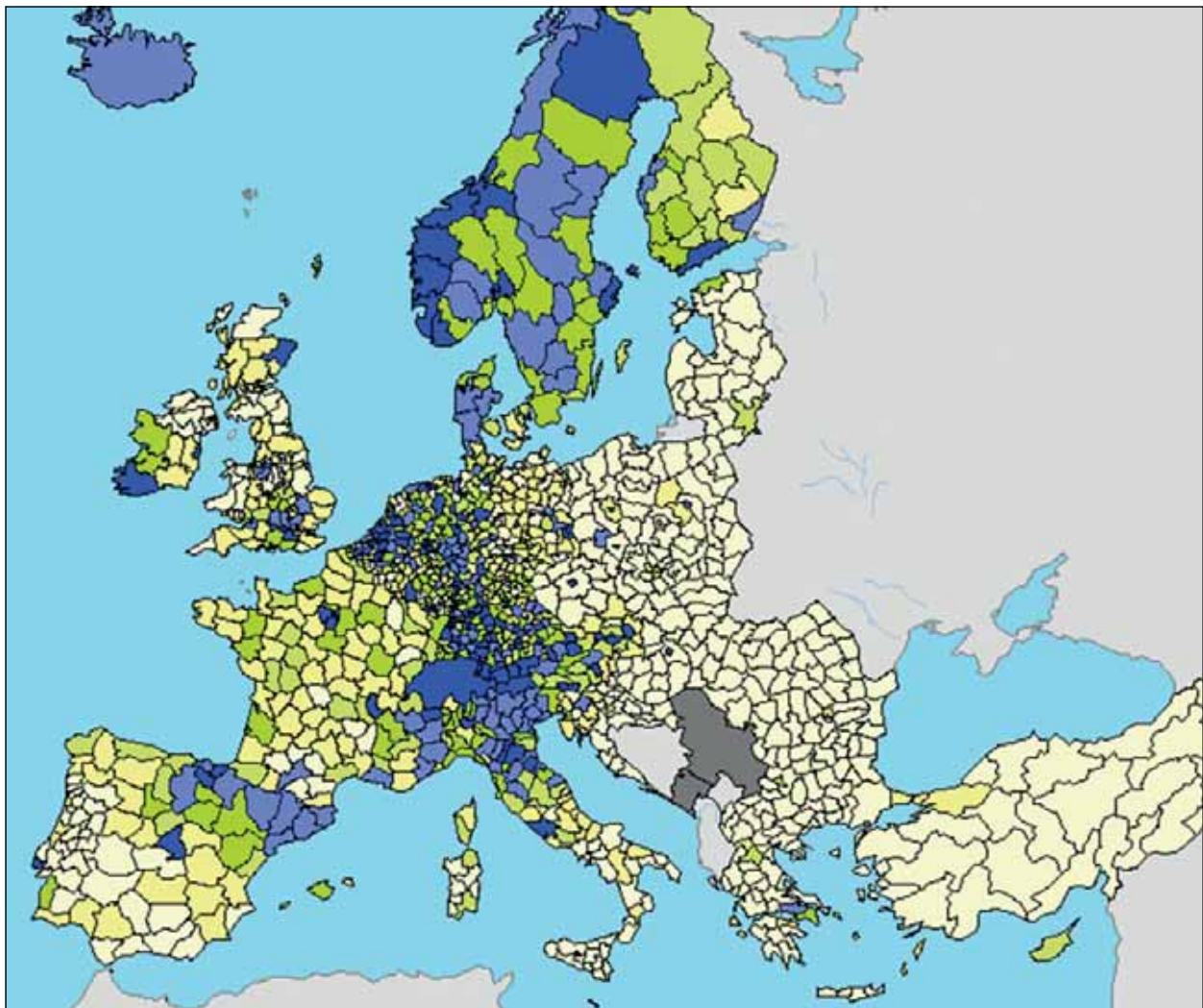
Az élettel való elégedettséget bemutató, 2013-ban megjelent *World Happiness Report* 2010 és 2012 közötti adatok alapján hazánkat 156 vizsgált ország közül a 110. helyre rangsorolja. (3. ábra)

Figyelemre méltó, hogy a hazánkéval összehasonlítható adottságokkal és történelmi múlttal rendelkező országokban (mint Szlovákia és Csehország) jobb eredményeket mértek.

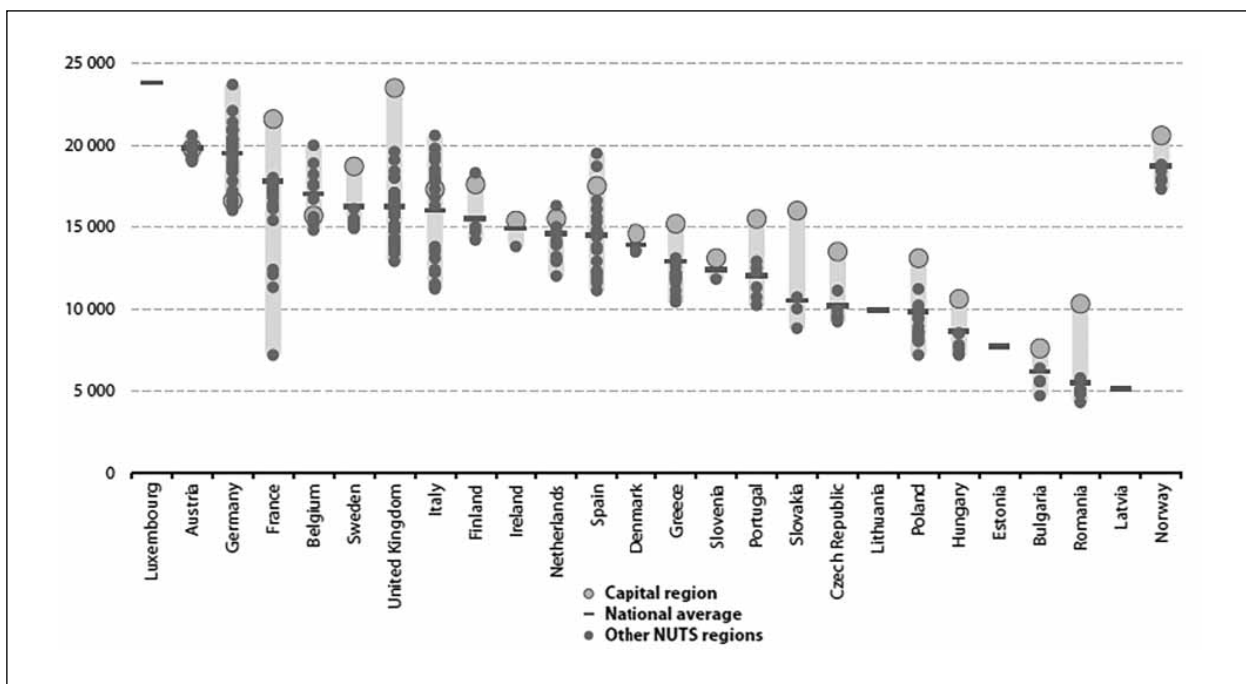
Az Eurofound harmadik számú életminőségi felmérése szerint a 18-24 év közötti fiatalok közérzete nálunk a legrosszabb, a 35-49 éves felnőttek – Bulgáriával együtt – Magyarországon a legrosszabb. A 65 év fölöttieknél ez a mutató is az utolsó előtti helyet jelenti.

Versenyképességi mutatók

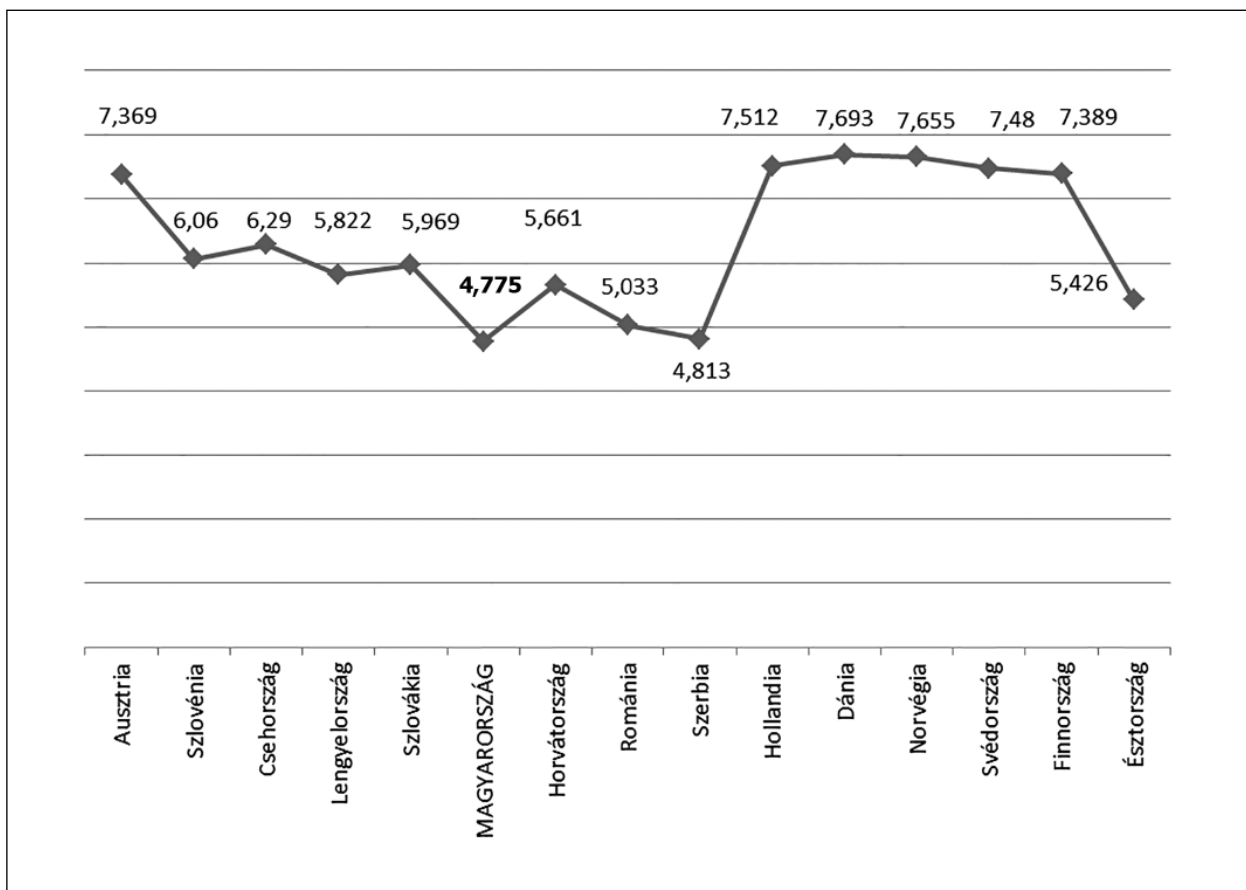
Az EU intézményeiben is egyre inkább teret nyer az a nézet, hogy egy régió versenyképességét nem csupán gazdasági és üzleti tényezők, hanem társadalmi összetevők is alakítják. Ilyenformán a versenyképesség a népesség általános, mindennapi környezetben alkalmazható tudásától is függ: a GDP-n túl tehát figyelembe kell venni a humán tőke fejlettségét is. A regionális versenyképesség fogalmát az EU a következőképpen határozza meg:

1. ábra Forrás: Eurostat Statistical Atlas 2014 5.2.

2. ábra

3. ábra

„Vonzó és fenntartható környezet felkínálásának képessége a vállalkozások számára, illetve embereknek, hogy ott éljenek és dolgozzanak.”

A fent bemutatott európai regionális eredménymutatók olyan egyéb mutatók hatásait is tartalmazzák, amelyek változásaiban a terület népességének attitűdjei, illetve az attitűdöket formáló kulturális tevékenységek (összefoglalóan: a helyi tudáskörnyezet) is komoly szerepet játszanak, amelyek egyúttal a versenyképesség alakulására is hatnak. A regionális versenyképesség aggregált mutatójának összetevői között szerepel többek között az intézmények kiépítettsége, a technológiai felkészültség és az innováció.

A 276 európai régió között a technológiai felkészültséget tekintve Magyarországról szintén a Közép-magyarországi Régió érte el a legjobb helyezést (de csak a 166.-at), míg Észak-Alföld csupán a 203. helyet tudta megszerezni. Az innovációs képességet mérő mutató (ami a kulturális terület számára a közösségi tervezés és közösségi innováció miatt fontos) Közép-Magyarország a viszonylag jó 74. helyet érte el, de a Nyugat-dunántúli Régió csak a 219. helyet tudta megszerezni. Innovációs képességeinket tekintve összességben még elmaradunk a fejlettebb Közép-, Észak- és Nyugat-európai térségektől.

Élethosszig tartó tanulás és egyes kulcskompetenciák mutatói

A versenyképesség alapfeltételének számító vonzó környezet minőségére utal az ELLI-index (Élethosszig tartó tanulás 3. Megtanulni egymás mellett élni.), az indexre vonatkozó felmérésben a vizsgált országok között Magyarország az utolsó helyre került, a („Megtanulni létezni”, amely a kulturális kompetenciákat is magában foglalja) mutatónál, az utolsó előtti helyre kerültünk. (Az összes mutató tekintetében 23 EU-ország közül a 20 helyen végeztünk.)

A 25-64 év közöttiek részvétele az oktatásban és képzésben

A magyar régiókban a 25 és 64 év közötti felnőtteknek kevesebb, mint 5%-a vesz részt az oktatásban és képzésben, ami jelentősen elmarad a Közép-európai, és főleg a skandináv, illetve brit régiók mutatóitól. Ebben a vonatkozásban a nemzetnevelésnek és a népfőiskoláknak lehet nagyobb szerepet vállalnia.

A 15-24 éves fiatalok foglalkoztatási rátája

A 15-24 éves fiatalok között különösen az ország két északkeleti, valamint két déli régiójában magas a munkanélküliség. Ezen középtávon az attitűdformálással tudunk javítani kulturális közfoglalkoztatáson keresztül.

A high-tech szektorban, valamint a tudomány és technika területén alkalmazott emberi erőforrás aránya

Hazánk gazdasági teljesítőképességének fokozása miatt fontos, hogy

gyarapodjon a magas hozzáadott értéket előállító munkahelyek aránya. Egyes kulturális tevékenységek (pl. szakkörök, előadások, kiállítások) segítenek a fiatalok pályaeorientációjában, ezeket a jövőben ösztönözni szükséges.

A kulturális ágazaton belül a kreatív ipar, illetve a szerzői jogi alapú ágazatok terén kell fokozni teljesítményünket. 2011-es adatok szerint utóbbiak hozzájárulása a hazai GDP-hez, igen jelentős arányú, 7,62% (kb. 1.800 Mrd Ft) volt, és a teljes foglalkoztatáshoz 7,38%-kal járultak hozzá, azaz kb. 270 000 főnek adtak munkát. Ez a teljesítmény az USA, Korea illetve Ausztrália, Szingapúr és Hollandia közé pozícionálja hazánkat.

A kultúra területén a differenciált közszolgáltatás-szervezés bevezetésétől azt várjuk, hogy pontosan mérhetően, statisztikailag értékelhető módon és az EU regionális fejlesztési politikája szerint értelmezhetően a kulturális tevékenységek helyi, járási, megyei, regionális és országos szinten hozzájárulnak a jóléthez, a társadalom fejlődéséhez és a gazdasági teljesítmény fokozásához.

ZÁVOGYÁN MAGDOLNA 1970-ben született Szarvason, felsőfokú tanulmányait a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Bölcsészettudományi Karán (művelődésszervező és média szak), valamint a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán (művelődési és felnőttképzési menedzser szak) végezte. 2012-ben kapta megbízását a Nemzeti Művelődési Intézet főigazgatói posztjának betöltésére, kultúráért felelős helyettes államtitkári kinevezését 2015. március 1-jén jelentette be az Emberi Erőforrások Minisztériuma. 2012-ben Bánffy Miklós-díjjal tüntették ki.